

HÀRİS İBN-İ ESED EL-MUHÀSİBÎ (3)*

Eüzü bi'llâhi mine's-şeytâni'r-racîm.

Bi'smi'llâhi'r-rahmâni'r-rahîm.

El-hamdü li'llâhi rabbi'l-âlemîn... Hamden kesîran tayyiben mübâreken fîh... Alâ külli hâlin ve fî külli hîn... Hamden kemâ yenbagî li-celâli vechihî ve li-azîmi sultânih... Nahmedühû bi-cemîi mehâmidih... Ve's-salâtü ve's-selâmü alâ seyyidi'l-evvelîne ve'l-ahirîn, tâci ruûsinâ ve kurreti uyûninâ muhammedini'l- mustafâ... Ve âlihî ve sahibihî ve men tebiahû bi-ihsânin ilâ yevmi'l-cezâ... Emmâ ba'd:

Aziz ve muhterem kardeşlerim!

Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin selâmı, rahmeti, bereketi, ihsânı, ikrâmı dünyada, ahirette üzerinize olsun... Rabbimiz iki cihan saadetine cümlelerinizi nâil ve sahip ve mazhar eylesin... Cennetiyle cemâliyle cümlelerinizi müşerref eylesin...

Böyle evliyâullahın hayatlarıyla ilgili bir kitabı, *Tabakâtü's- Sûfiyye* isimli, *Ebû Abdurrahmân es-Sülemî'nin meşhur ama, Türkçe'ye çevrilmemiş olan eserini okumağa devam ediyorduk. Bu eserin 60. sayfasına gelmiş bulunuyoruz. Bugün Hâris-i Muhâsibî'nin bölümü biter, herhalde Şakîk el-Belhî'ye başlarız.*

---

* Bu konuşma; Merhum Dr. Metin Erkaya tarafından, titizlikle çalışılarak metne dönüştürülmüştür. Mekanı Cennet olsun.

Bu müzâkereye başlamazdan önce, başta Peygamber SAS Efendimiz'in ruh-u pâki olmak üzere sâdât ve meşâyih turuk-u aliyyemizin, enbiyânın, evliyâullahın, sahabenin, sâlihlerin cümlesinin ruhları için, hâssaten İstanbul'da medfun bulunan sahabe-i kirâmın, Yûşâ AS'ın, Ebû Eyyüb el-Ensârî Hazretleri'nin, şu mübarek beldede medfun bulunan evliyaullahın ve salihlerin;

İçinde bulunduğumuz Selâmi Mustafa Efendi Tekkesi'ni tesis eden o zât-ı muhteremin ve halifelerinin, çevrelerinde bulunan Abdülehad-ı Nûrî Hazretleri'nin, Şeyh Murâd-ı Münzevî Hazretleri'nin ve diğer bütün mevtâmızın, sizlerin ve bizlerin ahirete göçmüş olan annelerimizin, babalarımızın, dedelerimizin, ninelerimizin, ecâd u ceddâtımızın, akrabâ u taallûkâtımızın, kardeşlerimizin, evlâtlarımızın, arkadaşlarımızın, dostlarımızın ruhlarına;

Bu kitabı te'lif etmiş olan Ebû Abdurrahmân es-Sülemî Hazretleri'nin, kitapta menâkıbleri yâd edilen muhterem zâtların ruhlarına hediye olsun, Rabbimiz onları ve bizleri dünya ve ahirette hayırlara mazhar eylesin, cennetiyle, cemâliyle müşerref eylesin diye bir Fâtiha, üç İhlâs-ı Şerîf okuyalım, öyle başlayalım. Buyurun!..

.....

a. Allah ve Rasûlünün Daveti

Paragrafları da numaralamış neşreden Nureddin ibn-i Şüreybe rahmetli... 60. sayfanın 17. fıkrası, paragrafı:

قَالَ وَقَالَ الْحَارِثُ إِذَا أَنْتَ لَمْ تَسْمَعْ نِدَاءَ اللَّهِ
فَكَيْفَ تُجِيبُ دَاعِيَ اللَّهِ وَمَنْ اسْتَعْنَى بِشَيْءٍ
دُونَ اللَّهِ جَهَلَ قَدْرَ اللَّهِ

TS. 60/17 (Kâle ve kâle'l-hârisü) Daha önceki sayfadaki rivayetleri yapan ravi dedi ki: El-Hâris ibn-i Esed el-Muhâsibî bir sözünde de şöyle buyurdu: (İza ente lem tesma' nidâa'llâh, fekeyfe tucîbü dâiya'llâh? Ve meni'stağnâ bi-şey'in dûne'llâh, cehile kadra'llah.)

Diyor ki:

(İzâ ente lem tesma' nidâa'llâh) “Sen Allah’ın çağrısını, nidâsını duymadığın zaman, (fekeyfe tucîbü dâiya'llâh) Allah’ın davetçisinin davetine nasıl icabet edeceksin?” Edemezsin mânâsına... “Allah’ın seslenmesini, nidasını duymayınca, Allah’ın davetçisine nasıl icabet edeceksin?”

(Ve meni'stağnâ bi-şey'in dûne'llâh) “Allah’tan gayrı bir şeyle tatmin olan kimse, elde ettiği bir şeyden hoşnut olan, memnun olan, gınâ duygusuna, doygunluk duygusuna eren, mutmain olan, râzı olan, hoşnut olan, Allah’tan gayrı bir şeyle böyle müstağnî duruma geliveren bir kimse, (cehile kadra'llâh) Allah’ın kadrini bilmiyor demektir. O onu söylemekle cahildir.”

Şimdi biraz dilimizin döndüğü kadar, bu derin sözleri – açıklamak zor tabii– açıklamağa çalışalım:

Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin nidasını duymayan... “Gel, buyur!” diye nidâsını duymayan tabii, gel denilen yere gidemez, davetine icâbet edemez. Burası anlaşılıyor da, nidâsı ne Allah'ın?.. Allah'ın nidâsı sözünden müellif neyi kasdediyor, mühim olan burası.

Allah'ın nidası, aşikâr nidası; meselâ herkesin duyduğu ezandır. Ezanda Allah-u Teâlâ Hazretleri nidâ ettiriyor, bağırttırıyor müezzine, yüksek sesle seslendiriyor ki, (*Hayye ale's- salâh!*) “Kalkın, haydi namaza gelin!” (*Hayye ale'l-felâh!*) “Haydin felâha, kurtuluşa gelin!” diye bağırttırıyor. Bu aşikâr bir davettir.

Tabii daveti yaptıran Allah... Ezanı duyup da camiye gitmemek olur mu?.. Allah davet ediyor da, “Ben gelmem.” demek veya tembellik etmek, veya gevşeklik etmek, veya gitmemek olur mu?.. Olursa ne kadar ayıp olur.

Onun için Peygamber SAS Efendimiz bir hadis-i şerifinde buyurdu ki:

“Bir kavim, bir topluluk, bir zümre, insan, bir mahalle halkı ki aralarında bir mescid var, ama bu mescidde namaz kılmıyorlar; o mescid orada, o diyarda, o beldede gariptir, garibandır, zavallıdır. Yerinden yurdundan ayrı kalmış bir garip yolcu gibidir o mescid... Allah o mescidde namaz kılmayan o mahalle halkına, kıyamet gününde rahmet nazarıyla bakmaz.”

Mescid olacak da, mescid gariban kalacak, boynu bükük kalacak. Etrafında müslümanlar olacak da, orada namaz kılmayacaklar.

Bu en aşikâr davet ve maalesef bunu bile yapıyor şu zamanın müslümanları. Tabii kâfire davet yok zaten. Davet müslümana. (*Hayya ale's-salâh! Hayya ale'l-felâh!*) Namaz kılan mü'min kimseye... Yâni o bile bu davetin heyecanını duymuyor, titremiyor, ürpermiyor, "Lebbeyk!" demiyor. "Geliyorum yâ Rabbi! Tamam, davetini aldım." demiyor. Bu aşikâr davet...

Daha büyük, daha umûmî davet Rasûlüllah'ın daveti. Rasûlüllah SAS tüm insanları, kendi çağına ait ve kendi çağından sonra gelecek olan bütün insanları, bu zamana kadar ve bizden sonra ileriye doğru var olacak insanları; hepsini Allah'ın yoluna davetçidir. Hadis-i şerîflerde böyle buyuruyor:

"—Ben Allah'ın davetçisiyim, Allah'ın yoluna çağırıyorum sizleri!"

Allah'ın davetçisine, yâni rasûlüne, elçisine, peygamberine, sevgilisine, habîbine, davet ettiği halde gitmeyen... "Gel benimle beraber cennete gidelim haydi!" dediği halde katılmayan. Bu da ne kadar gabî bir insandır, ne kadar zalimce bir bîganelik bu. Ne kadar ayıplanacak bir durum...

Allah bizi Rasûlünün davetini sezip, hissedip, anlayıp, ona en güzel tarzda ittibâ edenlerden eylesin...

Ümmet-i Muhammed'in bugün çektiği, Rasûlünün o görülmez davetine icabet etmemekten kaynaklanıyor. Kırk sene, elli sene savaşız geçmiş ama, kırk sene, elli sene geçen o savaşız müddet içinde, biz müslümanlar olarak, ümmet olarak, Allah'ın yolunda yürümekte muazzam kusurlar işlemişiz. Şimdi olaylar patlak veriyor ve kahroluyoruz.

Üzüntüden mahvoluyoruz, kan ağlıyoruz ama, kırk yılın, elli yılın, altmış yılın ihmali, birikmiş ihmal... Çalışmamışız. Allah'ın daveti kulaklarımızda diri, canlı kalmamış. Gönlümüzde tesir bırakmamış, iz bırakmamış, hafızamıza nakşolmamış Ümmet-i Muhammed olarak... Rasûlüllah'ın yolunda gitmemiş Ümmet-i Muhammed... Onun için şimdi Bosna'da, Hersek'te, Kafkasya'da, Türkiye'de, Cezâyir'de, Hindistan'da, Pakistan'da, dünyanın her yerinde acısını çekiyoruz. Kahroluyoruz, hücûma maruz kalıyoruz, horlanıyoruz, asılıyorz, kesiliyorz, öldürülüyorz, eziliyorz.

Bugün gazetelerde vardı, 19 radikal dinci daha Cezayir'de mahkûm edilmiş. Fransız mahkûm etmiyor. Cezayir'in kendi ahalisi, kendi kendini; maalesef emperyalizmin maşası olarak kendi adamını, kendi memleketini kurtarmayı isteyen insanı ölüme mahkûm ediyor. Ve yarın o mübarek insanlar asılacaklar. Belki bugün asıldılar... Haber bugün geldi bize, belki öldü bitti bile şu anda öldürme işlemi.

Bir davet de bu... Yâni Rasûlüllah davetçidir, Allah'ın yoluna çağırıyor:

وَاللَّهُ يَدْعُو إِلَى دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى

صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ

(يونس: ٢٥)

(Va'llàhu yed'ù ilâ dâri's-selâm, ve yehdî men yeşâu ilâ sırâtin müstakîm.) “Allah, dârü's-selâm olan cennetine kullarını çağırıyor ve sırat-ı müstakîme dilediğini hidayet edip, sevk ediyor.” (Yunus, 10/25) Allah'ın doğrudan doğruya elçi göndermesi suretiyle daveti de bu...

Demek ki, ezan bizim için davettir, apaşikâr... Yâni görünenden görünmeyene doğru, müşahhasan mücerrede doğru, somuttan soyuta doğru düşünecek olursak, ezan var, çok önemli... Tüyleri diken diken olması lâzım!..

Kur'an-ı Kerim var, Kur'an-ı Kerim'in ayetleri okunurken tüylerin diken diken olması lâzım!..

Günde beş defa okunuyor diye, hayatımızda çok defalar duyduk diye, ezanın heyecânından mahrum yaşamayalım! Her seferinde ezanın heyecânını insan hissetmeli, ürpermeli. Her seferinde tüyleri diken diken olmalı, “Lebbeyk! Allahümme lebbeyk!” diyebilmeli.

“—Yâ Rabbi! Çağırдың, duydum, geliyorum.” diyebilmeli!

Ezan bizi Allah'ın yoluna çağırıyor. Rasûlüllah bizi Allah'ın yoluna çağırıyor; gideceğiz. Bu da aşikâr bir davet, top yekûn bir davet, bütün insanlığı Cenâb-ı Hakk'ın yoluna bir davet...

Ayrıca Allah'ın kullarına, her şahsa ayrı, özel davetleri vardır, işaretler vardır, emareler vardır. Rüyay-ı salih, salih rüyalar vardır, vakıaları vardır. Yâni uyuklarken, uyanırken, uykuyla uyanıklık arasında duyduğu, gördüğü şeyler vardır. Etrafındaki olayları müşahede edince, zihninde Allah tarafından husule getirilmiş çağrışımlar vardır. Mesela... Aşağıda göreceğiz, onun için misalleri aşağıda inceleyelim. Çevresindeki olaylardan evliyaullah nasıl ibret alıyor, nasıl etkileniyor onu görelim.

Allah'ın nidası vardır, belki bir radyo yayını gibi, fezâda yankılanıyor. Ama cihazları bozuk olanlar bu nidâyı duyamıyorlar, alamıyorlar. Şu anda da bir nidası var, duyan duyuyor, duymayan duyamıyor. Sağır gibi. Veyahut radyosu bozuk, düğmesi bozuk, dalgası bozuk, cihazı kusurlu veya cereyanı kesik, nidâyı duyamıyor. Allah'ın nidasını duyamıyor.

“Allah'ın bu nidasını duyamayan, Allah'ın davetçisine nasıl geliyorum, tamam diyebilir?..” Diyemez.

“—O zaman, ne demek istiyor Hâris-i Muhâsibî?” Hâris-i Muhâsibî demek istiyor ki:

“—Cihanın şu hay u huyundan kendini biraz kenara çek! Allah'ın nidasını duymana mani olan masivanın tangırtısından, tungurtusundan, gürültü ve patırtısından biraz sıyrıl! Allah'ın bizzat özel nidâsını sen kendi içinde, şuurunda duy!” demek istiyor yâni. “Allah'ın bir nidâsı var, o nidâyı sev, duy. E bunu yapmayacak olursan, nasıl davete icabet edeceksin?” diyor.

Yâni çok pratik, elle tutulur, anlaşılabilir şekilde söylememiz gerekirse, demek ki insanın dehrin hây u huyundan kendisini sıyırıp, Cenâb-ı Mevlâsıyla başbaşa olacağı zamanları olmalı muhterem cemaat!

“—Bu patırtının içinde, bu hây u huy ile Mevlâ’yı bulamazsın. Şöyle bir sakın kafayla sakın zamanda, sakın bir yerde, sessiz, âsûde bir yerde o nidâyı duymak için içine kalbine yönel, gönlüne yönel! Gönül aleminde Cenâb-ı Hakk’ın huzurunda el-pençe divan dur, nidâyı sen de işit! Aksi takdirde davete icabet edemezsin, varılacak yere varamazsın!” demek istiyor.

O bakımdan, bu zamanın insanların en büyük kusuru nedir?

Bu zamanın insanların en büyük kusuru, Allah’ın nidâsını duyacak bir kulak kabartması yok, bir zamanı yok, bir تنها vakti yok... Tenhalıktan ödü patlıyor, yalnızlıktan korkuyor, yalnızlıktan canı sıkılıyor. Yâni, Allah’ın varlığını bilen insan yalnızlık çeker mi, yalnızlıktan korkar mı, ürperir mi, kaçar mı; kalabalığa çıkar mı?.. Allah’la ünsiyet eden, masivallaha Allah’ı bırakıp da gider mi?.. Gitmez.

Yâni, normal olarak bu soruların hepsinin cevabı gitmez ama, öyle bir gaflet basmış ki insanoğlunu, inkârından, inançsızlığından, edepsizliğinden, haram yemesinden, mayasına haramın adamakıllı işlemesinden, kendisini şöyle olaylardan sıyırıp Allah’a yönelemiyor.

Onun için uzlet, yâni bir kenara çekilmek, halvet, yâni hiç kimsenin olmadığı boş bir yerde kalmak, büyük insanların, büyük ruhların gıdasıdır. Büyükler bunlarla gıdalanıyor, bunlarla hayat buluyor. Ve insan böyle kendisi tenhalara çekilmeli, sakın yerde içindeki nidâyı duymaya çalışmalı, Allah'ın davetine icabet edebilmek için davetini duyabilecek bir dikkati, teyakkuzu takınmalı.

Allah'tan gayrı bir şeyle bir insan tatmin oluyorsa, oyalanabiliyorsa, eğlenebiliyorsa, razı olabiliyorsa öyle bir şeye, demek ki Allah'ın kadrini, kıymetini bilmiyor. İnsanoğlunun, sizlerin ve bizlerin ve başkalarının çoğunun bugünkü durumu nedir?.. Allah'tan gayrı ile meşgul olmaktır. Ticaretle meşgul olmaktır, keyifle meşgul olmaktır, saygıyla meşgul olmaktır, ihtirasıyla meşgul olmaktır, kavgasıyla meşgul olmaktır... Dış dünyayla.

İnsanların uğraşları, gayretleri, çalışmaları, 24 saatinin indeksini yapacak olursanız, yaptığı faaliyetleri şöyle alt alta koyacak olursanız... Başkasını bırakın kendi kendinize bakın, kendiniz her saat ne yaptığınızı kaydedin! Bir haftalık meşguliyetinizi göreceksiniz ki, Allah'tan gayrı şeylerle yetiniyorsunuz. Bu Allah'ın kadrini bilmemektir. Allah'la beraber olmanın kadrini bilmemenin alâmetidir. Böyle insanlar Allah'ın kadrini bilemez. Yâni Allah'tan gayrı bir şeyle yetinen, onuna oyalanan, asıl hedefe gitmeyen Allah'ın kadrini hiç bilemeyecek demektir.

İki söz belki birbirinden ayrı da değil. Peşpeşe gelen bu iki söz, ikisini de o zaman bu izahlarla birbirine bağlayacak olursak: Allah'ın her zaman, her yerde ve herkese yönelik bir gizli nidâsı vardır, "Kulum, bana gel!" diyen bir nidâsı vardır. Sen bu nidâyâ kulak verecek bir dikkati takınmazsan, pür dikkat kesilmezsen, bu daveti nasıl duyup, nasıl icabet edeceksin bu davete?.. Allah'tan gayrı başka şeylerle oyalanıyorsun, eğleniyorsun, zevk alıyorsun, vaktini harcıyorsun, geçiriyorsun... Sen bu durumda Allah'ın kadrini nasıl bileceksin? Yâni bilemez. Böyle olursa bilemez. Arayacaksın ki bulacaksın, bulacaksın ki tadacaksın, tadacaksın ki zevkine varacaksın. O zaman bu mübarek zâtların durumu hasıl olabilecektir.

Tabii bu akşamki söz, hepimiz için çok mühim bir ikaz ve ihtardır: Masivallahla meşguliyetleri tasfiye edin, bizzat Allah'la meşgul olmaya gayret edin! Allah'ın kitabını öğrenin, Allah'ın dinin öğrenin, Allah'ın rızasının yolunu öğrenin! Allah'ın sevdiği, râzı olduğu işleri yapmaya yönelin! Allah'tan gayrı şeylerle boş yere eğlenip oyalanmayın!

b. Zâlim ve Mazlum

قَالَ وَقَالَ الْحَارِثُ الظَّالِمُ نَادِمٌ وَإِنْ مَدَحَهُ النَّاسُ
وَالْمَظْلُومُ سَالِمٌ وَإِنْ ذَمَّهُ النَّاسُ وَالْقَانِعُ
غَنِيٌّ وَإِنْ جَاعَ وَالْحَرِيصُ فَقِيرٌ وَإِنْ مَلَكَ

TS. 60/18 (Kàle: Ve kàle'l-hârisü: Ez-zàlimü nâdimün, ve in medehahu'n-nâsü; ve'l-mazlûmu sâlimün, ve in zemmehü'n-nâs; ve'l-kàniu ganiyyün, ve in câ'; ve'l-harîsü fakîrün, ve in melek.)

Aynı zât, Hâris ibn-i Esed el-Muhâsibî buyurmuş ki:

(Ez-zàlimü) “Zalim insan, zulüm yapan insan (nâdimün) pişmandır; pişman olacaktır yaptığına, nâdim olacaktır, (ve in medehahu'n-nâs) insanlar onu medhetse bile... (Ve'l-mazlûmu sâlimün) Mazlum kimse de selâmette olacaktır, sâlim olacaktır, selâmete çıkacaktır; insanlar onu kötülese bile...” O halde zalim olmamak, mazlum olmağa çalışmak lâzım geliyor.

Zâlim, yâni zulüm yapan kimse... Zulüm sözü nedir? Zulüm, hakka aykırı iş yapmaktır. Hakkı yapmamaktır, haksızlığı yapmaktır. Bu haksızlık başkasına karşı olursa, o kimseye zulmetmiş olur insan... Hakkını çiğnemiş olur, malını almış olur, canını yakmış olur, zulmetmiş olur... Kendi kendisine karşı da olabilir. Günah işlerse insan, o zaman kendi kendisine zulmetmiş olabilir. İster başkasına karşı, onların hakkını çiğnemek suretiyle zulmetmiş olsun, mutlaka pişman olacaktır. Dünyada da vicdan azabıyla pişman olur, ahirette de cezayı, azabı gördüğü zaman pişman olacak. Muhakkak. Bu dünyada insanlar methetse bile, onu böyle hayırlı, mübarek bir insan sansa bile veyahut alkışlasa bile.

Başkasına zulmeden kimseyi başkalarının medhetmesi pek olmaz. Belki burada bu mübarek zâtlar, günah işlemek nefsine zulmetmek olduğuna göre, onu kasetmiş de olabilirler. Yâni sen günahlara dalarak, haramlara bulaşarak, kendi nefsine zulmederek yaşıyorsun. İsterse seni insanlar medhetsin, ne kadar iyi insan desin, ne kadar sòfî, derviş desin, ne kadar âbid, zâhid desin, ne kadar sağlam, iyi müslüman desin ama; sen aslında öyle şeyler yapıyorsun ki, onlar zulüm oluyor, kendi nefsine zulüm oluyor. O zaman pişman olacaksın sonunda. Demek ki, pişman olmayacak şekilde hareket etmeğe çalışmalı herkes.

Mazlum, zulme maruz kalan kimse ise... Aslında zulme maruz kalmış, selâmette değil gibi görünüyor ama, aslında o sâlimdir. Gene insanlar onu zemmetse de sâlimdir, selâmete ermiştir, selâmete çıkacaktır. Çünkü mazlumun yanında yer alıyor Allah. Mazlumun âhını zalimden çıkartıyor, hakkını alıyor. Mazlum, o zulme uğramasından dolayı sevap kazanıyor, derece kazanıyor, mertebe kazanıyor. O halde zalim olmamağa, zulüm yapmamağa, başkalarının haklarını çiğnememeğe, kendi kendimize de günahlara dalarak, günahlara bulaşarak kendimize de zulmetmemeğe dikkat etmemiz lâzım.

Devam ediyor tarifleri: *(Ve'l-kàniu ganiyyün)* "Kaanatkâr, gönlü tok olan insan zengindir, (ve in câ'e) aç bile olsa. *(Ve'l-harîsü fakîrün)* Hırs sahibi insan fakirdir, muhtaçtır, (ve in meleke) mâlik dahi olsa, malı mülkü bile olsa, elinde

bir şeyler bile olsa, haris olduğu zaman muhtaç demektir.” Kanaatkâr olan kimse de zengin demektir.

Bütün bunlarda Hâris-i Muhâsibî Hazretleri'nin tavsiyesi: Zalim olma, çünkü zalim olan pişman olur. Kanaatkâr ol, harîs olma demiş oluyor. Konuyu söyleyiş tarzından o mânâ bize, o nasihat çıkmış oluyor.

c. İçini Düzelt ki, Dışın Güzel Olsun!

قَالَ وَقَالَ الْحَارِثُ مَنْ صَحَّحَ بَاطِنَهُ بِالْمُرَاقَبَةِ
وَالْإِخْلَاصِ زَيْنَ اللَّهِ ظَاهِرَهُ بِالْمُجَاهَدَةِ وَاتِّبَاعِ
السُّنَّةِ

TS. 60/19 (Kâle ve kâle'l-hârisü) Aynı rivâyet kanalıyla Hâris ibn-i Esed el-Muhâsibî Hazretleri gene buyurdu ki... Aynı rivâyet dedik, bu rivâyetin ne olduğuna şöyle geri sayfalara bakalım da söyleyelim, geçen derste bulunmayanlar bu işi bilmiş olsunlar.

Rivayeti şöyle:

(Semi'tü abda'llâhi'bne aliyyini't-tûsî) Abdullah ibn-i Ali et- Tûsî rivâyet etmiş bu kitabı yazana. (Semi'tü'l-huldî) O, el-Huldî isimli zâttan duymuş. (Semi'tü ebâ usmân el-beledî) Ebû Osman el-Beledî'den o işitmiş. O da Hâris ibn-i Esed el-Muhâsibî'den işitmiş. İşte bu rivâyet zinciri.

Bizim dersimizin başından beri, 17. paragraftan itibaren duyduklarımız bu kanaldan geliyor.

Biliyorsunuz, bu kitabın yazarı her söylediği sözün kaynağını, kendisine kadar nereden geldiğini tesbit titizliğini gösteren alimlerden. Tam hadis alimi gibi çalışıyor. Rivayeti nereden aldığını, kimden aldığını, ne zaman aldığını tesbit ediyor. Bilimsel zihniyeti kavramış, hareketi böyle olan bir kimse. Biz tabii, bu terbiyeyi sizin de almanızı istiyoruz. Hepinizde bu terbiyenin olmasını istiyoruz. Sözü kimden duyduk bilmeliyiz, aslını öğrenmeliyiz ve sağlam asıllı yerden söz alıp söylemeliyiz. Çürük söz söylememeliyiz. Kaynağını göstermeliyiz, kaynağını aramalıyız. Kaynağının sıhhatli olması titizliğine sahip olmalıyız.

(Men sahhaha bâtınehû bi'l-murâkabeti ve'l-ihlâs, zeyyena'llahu zâhirehû bi'l-mücâhedeti ve't-tibâi's-sünneh.)

Hâris ibn-i Esed el-Muhasibî diyor ki bu sözünde:

(Men sahhaha bâtınehû bi'l-murâkabeti ve'l-ihlâs) “Kim bâtını, içini murakabe ve ihlâs ile sahih yaparsa, sahihleştirirse, sıhhatli yaparsa içini, murakabe ve ihlâsla sağlam ve sıhhatli, sağlıklı hale getirirse, (zeyyena'llahu zâhirehû) Allah onun zâhirini de mücâhede ve sünnete ittibâ ile zînetlendirir.”

Tabii bu kelimeleri izah etmemiz lâzım, bilmeyenler bunlardan bir şey anlamazlar. Tercüme ama, tercümede kullandığımız kelimeleri de anlayamayınca mânâ kapalı kalmış olur.

İnsanın bir iç âlemi var, hepimizin, sizin de var, bizim de var. Yâni, bilseniz de bilmeseniz de bir dışı var, bir içi var. Dışı, hem görünümüdür, hem de hareketleridir. Oturuyoruz, kalkıyoruz, kızıyoruz, bağıyoruz, çağırıyoruz, koşuyoruz... Zahirde başkasına görünen taraflarımız bunlar. Bizi görüyor... Koşmakta, şimdi oturuyor, şimdi konuşuyor, şimdi sustu, şimdi yattı filan diye... İşte yüzü güzel, boyu uzun, saçları sarı, sakalı kıvrırcık filan gibi... İnsanın dışındaki manzarası, başkası tarafından gözle görülebilen dış görünümü ve dışa akseden hareketleri. Buna zahir denir.

Meselâ benim namaz kılmam, senin hacca gitmen... Bu da zâhirî bir hareket... İşte uçağa bindi, dün falanca yere gönderdik, umreye gittiler, yirmi gün sonra gelecek filan diyoruz. Bu da zâhir... Yüzü de zâhir. Namazın, orucun, haccın, zekâtın hepsinin bir zâhiri vardır. Bunu ilmihal kitapları anlatıyor. Şeklen şöyle olacak... Abdestin zâhiri vardır, orucun zâhiri vardır, namazın zâhiri vardır... Şöyle duracaksın, elini şöyle bağlayacaksın, “*Allahu ekber!*” derken *şuraya kadar kaldıracaksın vs. gibi. Bunlar zâhir...*

Şimdi zâhir ve bâtını öğrendik. Bilmediğimiz ne kaldı? “Bâtınını murakabe ve ihlas ile sağlıklı ve sıhhatli yapmayı başaran insanın, Allah zâhirini de mücahede ve sünnete ittibâ ile zînetlendirir.” diyor. Demek ki, o mübarek insanların nazarında dışın süslenmesi neymiş?.. Zâhirin süsü, zîneti neymiş?.. İki şeymiş. Bir: Mücâhede.

İki: Sünnet-i seniyyeye ittibâ... Burada gerçek sòfîlerin zihniyetini gösteriyor bu cümlesi.

Bakın zâhir süsü diye biz ne biliriz?.. İşte elbisenin güzelliği, boy, pos, kavuk, cübbe, sakal, sürme vs. filan... Biz bunu biliriz. Yâni bu Ebû Abdurrahmân es-Sülemî ya da Hâris ibn-i Esed el- Muhâsibî'nin devrinin müslümanının, zâhir deyince zahirde gördüğü süs neymiş?., Bir; mücahede... İki; sünnet-i seniyyeye ittibâ... Demek ki, bir insan sünnet-i seniyyeye uygun hareket ediyorsa, en güzel insan, en süslü insan onların nazarında. Mücahededede ise, en kıymetli insan...

Dikkat ediyor musunuz, ne kadar önemli bir nokta. Hani, tasavvuf konusunda ileri geri sözler söyleyenler var. Hatta haddi ve hakkı, bilgisi ve ilmi ve irfânı olmadığı halde, tasavvuf hakkında yekûn çizgisi çizip, hüküm vermeğe kalkışan zavallılar var. Onlara karşı bir şey bak.

O devrin insanının, müslümanının nazarında süs neymiş?.. Sünnet-i seniyyeye ittiba ve mücahedeymiş. Mücâhede nedir?.. Sünnet-i seniyyeye uymayı anladık; yâni sakallı olacak, sarıklı olacak, namazları camide kılacak, sünnet-i seniyyede belirtilen adaba riâyet edecek. Hayatı sahabe hayatı gibi; her hareketi, her hali sahabe gibi olacak. Bir de mücahede... Mücahede nedir?..

Burada düşmandan bahsedilmediği için, buradaki mücahede çok net olarak insanın kendi nefsiyle mücahedesidir. Yâni gidip düşmanla çarpışmak değil, hudutlarda savaş alanlarında

çarpışmak değil, kişinin nefsiyle çarpışmasıdır. Demek ki süs, zinet, alkışlanacak durum; kişinin nefesine muhalefet etmesi, onunla mücahede etmesi, nefsini yenmek için gayret sarf etmesi ve sünnet-i seniyyeye uymasıymış. Tabii bu arzu edilen şey nasıl hasıl olacak? Nasıl sağlayacağız bunu?.. Bu sözünde onun anahtarını veriyor bize Hâris ibn-i Esed el-Muhâsibî.

“—Tamam, ben hocam kabul ettim. Bu iki hedef Kur’an-ı Kerim’in hedefidir. Bize gösterdiği, iyi müslümana bak şöyle ol diye gösterdiği hedeftir, benim amacımdır. Tamam, Peygamber Efendimiz’in sünnetine uyacağım ve nefsimle cihad eden bir kimse olacağım. Nefsimi kahreden, tezkiye eden bir insan olacağım tamam. Ama bunun yolu nedir?..

Bunu yolu tasavvuftur da, tasavvufun içindeki şeyi nedir?..”

(Men sahhaha bâtinehû bi’l-murâkabe ve’l-ihlâs) “İhlâs ile, murakaba ile batınını sağlıklı, sıhhatli yapan bir insanın, Allah dışına o zaman, mücahede ve sünnet-i seniyyeye ittibâyı nasib eder. O süslerle müzeyyen hale gelir. Yâni adamın hareketleri, konuşmaları, davranışları ibadetleri sünnete uygun düşer ve nefsin esiri olmayan, olgun bir insanın hareketleri, sözleri, hali ve ahlâkı durumuna gelir. Bunun anahtarı neymiş?.. Murakabeymiş ve ihlâsmış.

İhlâsı bilirsiniz; amelin halis niyetle yapılması, kalbin niyetinin temiz olması, pâk olması, içinin tertemiz olması, çok iyi duygulara sahip olması.

Murakabe nedir o zaman? Murakabe, kısaca kontrol demek, gözlemek, gözetlemek demek. Bir müslüman, iyi müslüman olmak için, içini müşahedeye ve gözleme alacak. Kalbini tarassut altına alacak ve kalbini koruyacak, kollayacak, gözleyecek, savunacak. Neye karşı? Hatarâta karşı, havâtıra karşı; yâni kalbine gelen eğri büğrü fikirlere, yalan yanlış düşüncelere, vesveselere, aklına gelen abuk sabuk hatıralara, tehlikeli tehlikeli birtakım düşüncelere karşı uyanık olacak ve onları yanaştırmayacak gönlüne... Dikkat edecek, kalbinde kötü duygu olmayacak, kötü fikir olmayacak. Eğri büğrü hatıralar gelmeyecek.

Biliyorsunuz, bu yatsı namazının sonunda okuduğumuz aşırdan, Âmene'r-rasûlü'den önce geçiyor:

وَإِنْ تُبَدُّوْا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ تُخْفُوْهُ يُحَاسِبِكُمْ بِهِ

اللَّهُ

(البقرة: ٢٨٤)

(Ve in tübdû mâ fî enfüsiküm ev tuhfûhu yuhàsibküm bihi'llâh) “Nefislerinizdeki, içinizdeki şeyleri gizleseniz de, âşikâre eyleseniz de, saklasanız da saklamasanız da, gösterseniz de göstermeseniz de, Allah sizi onunla hesaba çekecek. Yâni içinizden geçenlerden dolayı hesaba çekileceksiniz.” (Bakara, 2/284)

Tabii, bu ayet-i kerime indiği zaman, sahabe-i kirâm mahvoldular, ağlaştılar, fevkalâde üzüldüler:

“–Eyvâh, içimizden geçenden dolayı da muâheze olacaksak, kalbimizden geçen kötü duygulardan dolayı da günah işleyeceksek, yandık!” diye çok perişan oldular.

O hususta tabii hafifletici ayet-i kerimeler indiği de rivâyet ediliyor, o rivayetleri de makbul kabul ediyoruz. Fakat insanın içindeki duyguları da murakabe etmesi, kontrol etmesi, kötü duygulara gönlünde yer vermemeğe dikkat etmesi; geleni de savuşturup, sürüp çıkarması lazım! İşte buna murakabe diyoruz. Yâni tarikatta, tasavvufta çok önemli bir nokta...

Bizim kardeşlerimiz bunu yapmıyorlar. Yıllar yılı, kırk yıl, elli yıl, altmış yıl derviş olan, derviş olarak yaşamış, derviş olarak hayata gözlerini yummuş insanlar bu işleri yapmıyorlar. Yapılmıyor, yapmıyorsunuz, yapmıyorlar... Yâni konuşuyorsun, arkadaşlarına karşı niyetlerine bakıyorsun, davranışlarına bakıyorsun, kalbindeki fırtınalara bakıyorsun... Berbat! Bunları temizlemesi lâzım!

Şairâne sözlerle işin hakikatini, bilmiyorum ne derecede anlar insan ama:

*Sür çıkar ağyârı dilden, tâ tecellî ede Hak,
Pâdişah konmaz saraya, hâne ma'mur
olmadan...¹*

---

¹ Şemseddîn-i Sivâsî'ye ait şiirin tamamı şöyle:

Şâhane bir sözdür bu. Sür çıkar ağıârı dilden...
Dil, gönül demek. Gönlünden Allah'tan gayrı
olan şeyleri def et, sür, çıkart! Önüne kat, sü-
rüp çıkart! Meselâ, sürüyü ekin tarlasına sokar
mı insan? Sürüyü sürüp çıkardığı gibi, gönlün-
den ağıârı, yabancıları temizle, çıkart, def et,
kalmasın demek istiyor.

Eski insanlar, o devrin insanları, bu Hâris ibn-i
Esed el- Muhâsibî gibi büyük zâtlar, büyük ev-
liyâullah, tasavvufu bilenler, büyük öğreticiler
ve büyük öğrenciler; talebeler de büyük o za-
manda, öğreticiler de büyük... Onlar gözlerini
kapatırlar, iç alemlerine teveccüh ederler ve
iç alemlerine yalan yanlış vesveselerin, fikirle-
rin, hatıraların, düşüncelerin, hayallerin gel-
mesine bile müsaade etmezlerdi. Onlarla mü-
cadele ederlerdi.

Vâsıl olmaz Hakk'a kimse, cümleden dâr olmadan;
Kenz açılmaz şol gönülde, tâ ki pürnûr olmadan...

"Mûtû kalbe en temûtû" sırrına mazhar olan;
Haşr ü neşri gördü bunda, nefha-i sûr olmadan...

Sür çıkar ağıârı dilden, ta tecellî ede Hak;
Pâdişah konmaz saraya, hâne ma'mur olmadan...

Mest olup mestâne geldi, tâ ezelden tâ ebed;
İçdiler ışkun şarabın, âb-ı engûr olmadan...

Sen müyesser eyle yâ Rab, bizlere beytin tavaf;
İlmin ile âmil eyle, vâde tekmil olmadan...

Hak cemâlin Kâbesini kıldı âşıklar tavaf;
Yerde Kâbe, gökyüzünde Beyt-i Ma'mur olmadan...

Mest olanların kelâmı kendüden gelmez velî;
Pes enel-hak nice disün, kişi Mansur olmadan...

Bir acep sevdaya düştü, tutuşur Şemsî müdam;
Hakk'a mergub olmak ister, halka menfur olmadan...

Bu murakabe haline, bu murakabeye özen gösterirlerdi, dikkat ederlerdi. Siz de dikkat edeceksiniz ki, dışınızdaki o istenilen alâmetler belirsin. Sünnet-i seniyyeye uymak, nefisle mücadelede başarı kazanıp, mücâhid sıfatına, en büyük mücahid sıfatına ermek mümkün olsun.

Gönlünü kontrol edeceksin! Silahı eline alıp gönlünde nöbet tutacaksın, gönlüne yabancıyı sokmayacaksın! Gönül kaleni muhafaza edeceksin!.. Gönül kaleni muhafaza edersen, düşman giremesin diye içine; o şehre düşman saldırmasın, surları yıkıp içeri girmesin diye koruyabilirsen ve ihlâs sahibi olursan, hâlis niyetli olursan; o zaman sünnet-i seniyyeye ittibâ ile dışın süslenir, zînetlenir. Tam bir sahabe müslümanlığı gibi bir müslümanlığa sahip olursun ve tam bir mücahid olursun. Nefsinin oyununa gelmeyen, esir olmayan, kale gibi sağlam bir insan olabilirsin.

Bir daha okuyalım sözü, bu kadar izahtan sonra:

“—Kim bâtınını murakabe ve ihlâs ile sağlıklı, sıhhatli yapmağa muvaffak olursa, o zaman Allah da onun zâhirini mücâhede ve sünnete ittibâ ile zinetlendirir. O zaman, dış hareketleri de güzel olur. Yâni içi güzel olunca, dışı da güzel olur.” Kısaca sözü şöyle söyleyelim: Bir testinin içine neyi koyarsan, gözeneklerinden dışarıya o sızar. Yâni sirke koyarsan sirke sızar, su koyarsan su sızar. Başka mâyi koyarsan, gazyağı koyarsan gazyağı sızar. Yâni, topraktan yapıldığı için eskiden kaplar;

كُلُّ إِنَاءٍ يَتْرَشُّ بِمَا فِيهِ

(Küllü inâin yetereşşehu bimâ fîhi) “Her kap içinde ne varsa, dışına onu sızdırır. Dış tarafından onun ıslaklığı belli olur.” demişler.

“—İçini düzelt ki, dışın güzel olsun!” demiş oluyor kısaca bu sözüyle Hâris-i Muhâsibî.

İçini nasıl güzelleştireceksin?.. İhlâsa çok dikkat edeceksin. Yaptığın her şey Allah rızası için olsun diye yapmağa gayret edeceksin. Bir de elinde silah pür dikkat, düşman gelmesin diye kalbine, bekleyeceksin, murakıb olacaksın, murakabe edeceksin. Kontrolsüz bırakmayacaksın kalbini...

Bu iki şey oldu mu, o zaman dışında sünnet-i seniyyeye uygunlukta muvaffak olursun. Sözlerin, hareketlerin, işlerin güzel olur. Nefsi-ni yenebilen bir insan olursun demiş oluyor. Bu kadar derin... O kadar kısa sözlerin mânâsı bu kadar derin, Allahu a’lem.

d. Hâris ibn-i Esed el-Muhâsibî'nin Ağlaması

سَمِعْتُ أَبَا بَكْرٍ مُحَمَّدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ الرَّازِيَّ
يَقُولُ سَمِعْتُ أَبَا عَثْمَانَ يَقُولُ أَنْشَدَ قَوْلًا بَيْنَ
يَدَيِ حَارِثِ الْمُحَاسِبِيِّ هَذِهِ الْأَبْيَاتُ
/ أَنَا فِي الْغُرْبَةِ أَبْكِي / مَا بَكَتْ عَيْنُ غَرِيبٍ
لَمْ أَكُنْ يَوْمَ خُرُوجِي / مِنْ بِلَادِي بِمُصِيبِي
عَجَبًا لِي وَلِتَرْكِي / وَطَنًا فِيهِ حَبِيبِي
فَقَامَ يَتَوَاجَدُ وَيَبْكِي حَتَّى رَحِمَهُ كُلُّ مَنْ حَضَرَهُ

TS. 60/20 (Semi'tü ebâ bekrin muhammede'bne abdi'llâhi'r- râziyye, yekülü: Semi'tü ebâ usmâne yekülü: Enşede kavvâlün beyne yedey hârisni'l-muhâsibiyi hâzihi'l-ebÿât:

Ene fi'l-gurbeti ebkî

Mâ beket aynû garîbî

Lem ekün yevme hurûcî

Min bilâdî bi-musîbî

Aceben lâ ve li-terkî

Vatanen fîhi habîbî

Fekâme yetevâcedü ve yebkî, hattâ rahimehû küllü men hadarah.)

Ebû Bekir Muhammed ibn-i Abdillâh er-Râzî demiş ki: “Ben şöyle duydum Ebû Osman isimli zâttan.” Bunların hepsinin hayatı hakkında bilgi vardır dipnotlarda, onları geçiyorum. O Ebû Osman, Hâris ibn-i Esed el-Muhâsibî'nin çağdaşı. Onu gören, onunla konuşan kimse...

(Enşede kavvâlün beyne yedey hârisni'l-muhâsibiyi hâzihi'l- ebyât...) “Hâris ibn-i Esed el-Muhâsibî'nin önünde bir şarkıcı, türkücü şu beyitleri okudu...”

Kavvâl demek, söz söyleyen demek ama, çok söz söyleyen demek. İşte sanıyorum, o zamanların insanları içinde böyle kavvâl denilen, bizim ilâhî söylediğimiz gibi, türkü söylediğimiz gibi, böyle biraz da makamlı şiir filan söyleyen, hikâyeler anlatan kimseler vardı.

Kalabalık etrafına toplanırdı, onlar da onları böyle sözleriyle hoşlarına gidecek şeyler söyleyerek eğlendirirlerdi.

Bunların bir kısmına kassâs denilir. Hikâye anlatıyorlar bunlar. Yâni bu bizim alimlerin ben şundan işittim, ben şundan işittim filan dediği tarzda sıhhatli haber değil de, masal, hikâye, uydurma, ne olursa... Bizim meddâhlar gibi, maksat insanların hoşuna gidecek şeyler söylemek. Bunlara kassâs deniliyor. Yâni kıssalar, hikâyeler anlatan; rivayeti sağlam olsun, çürük olsun aldırmayan masalcılar, hikayeciler, meddâhlar, eğlenceciler demek. Kavvâl de işte bu mânâda bir şey. Yâni böyle söz söyleyip halkı panayırlarda, şurada burada eğlendiren kimseler. Yüksek sesle bunlar okurlar, ötekiler de dinler.

Kavvâlin birisi şu beyitleri okumuş... Bu beyitleri duyunca Hâris ibn-i Esed el-Muhâsibî... Onun önünde okumuş, onun civarında okumuş. (Fekâme yetevâcedü) Vecde gelmiş. Hâris ibn-i Esed el-Muhâsibî kendinden geçmiş, coşmuş, vecde gelmiş ve ağlamağa başlamış. Vecd içinde, kendinden geçip gözyaşları dökmeğe başlamış. O kadar ki, (hattâ rahimehû küllü men hadarahu) etrafındaki herkes onun o ağlayışına, o haline acımışlar. Yâni, etrafındaki herkesin kendisine acıyıp, merhamet edip, böyle üzülecekleri şekilde ağlamış, vecde gelmiş.

Neymiş bu sözler, bakalım! Hani demin misal olsun demiştim, o geldi karşımıza şimdi.

Ene fi'l-gurbeti ebkî
Mâ beket aynû garîbî

Lem ekün yevme hurûcî
Min bilâdî bi-musîbî

Aceben lî ve li-terkî
Vatanen fîhi habîbî

Üç beyit var burada. Bu üç beyiti herhalde biraz da böyle elini kulağına koyup makamlı filan okuyor öteki şahıs. Bizim keten helvacılar falan vardı eskiden buralarda böyle, İstanbul'da dolaşırdı. Mahalle aralarında mânîler filan söylerdi. Onun gibi bir şey olmalı. Yüksek sesle bunları söyleyince, vecde gelmiş, gözyaşları dökmeğe başlamış, etrafındaki herkes kendine acıyacak kadar uzun süre devam etmiş bu üzüntüsü, ağlaması.

Şimdi bu sözlerin mânâsını açıklayalım:

(Ene fi'l-gurbeti ebkî) “Ben gurbette ağlamaktayım. *(Mâ beket aynû garîbî)* Gurbette olan bir kişinin gözünün ağladığı müddetçe...”

Gurbettekiler hep vatanlarını özlerler, ağlarlar. Biz de Buhârâ'dan bir genci getirdik burada ders okusun filan diye, gurbete dayanamadı, kalktı gitti bugün memleketine... Gurbette olunca, vatanını özlüyor insan ve ağlıyor. Bazan gerçekten ağlar, bazen içi ağlar, içi kan ağlar gurbette olduğu için.

“Gurbette olan kişinin ağladığı müddetçe, ben de gurbette ağlamaktayım.” Burada *(mâ beket*

aynû garîbî)'deki mâ'ya, mâe'd- deymüme derler, müddetçe demek.

(Lem ekün yevme hurûcî/ Min bilâdî bi-musîbî)
“Beldemden, yaşadığım vatanımın olduğu yerlerden dışarıya çıktığım zaman, isabetli bir iş yapmış değildim.” Veyahut, o zaman başıma bir musîbet gelmiş değildi diye de belki anlayabiliriz ama, birincisi daha uygun. Yâni, “Vatanımdan çıktığım zaman iyi bir iş yapmadım, isabetli bir iş yapmış olmadım, keşke çıkmasaydım!” demek istiyor.

(Aceben lî) “Ne kadar şaşılacak bir durumum var benim, hayret edilmeli bana; (ve li-terkî vatanen fîhi habîbî) yâni nasıl oldu da, içinde sevgilimin olduğu vatanı terk ettim? Benim içinde sevgilimin olduğu o vatanı terk etmeme ve bana, çok hayret edilmek gerekir. Nasıl yaptım bu işi yâ, hayret doğrusu!” diyor.

Bir daha şey yapalım: “Gurbetteki kişilerin, garibanın gözlerinin ağladığı müddetçe, benim gözüm de gurbette ağlayacak.

Çünkü benim ülkemden, vatanımdaki o beldelerimden dışarıya çıktığım zaman, isabetli bir şey yapmadım. Şimdi anlıyorum, iyi bir şey yapmadım. Bana çok şaşılır ve benim içinde sevgili olan vatanı bırakıp da, böyle diyâr-ı gurbete çıkmama çok hayret edilir. Hayret doğrusu, nasıl yaptım bu işi?..” filan diye bu şiiri söylemiş.

Buradan Hâris ibn-i Esed vecde geliyor ve gözyaşları, ağlaması, vecdi devam ediyor, ediyor, ediyor... Herkes kendisine acıyor, vah helâk etti kendisini filan diye.

Tabii niye ağlıyor?.. Bu şiiirden niye ağlıyor? Hâris ibn-i Esed el-Muhâsibî niçin ağlıyor?.. Belki bu şiiiri yazan kimse maddî bir sevgiyi terennüm ediyordu. Yâni belki kendisinin nişanlısı vardı kasabasında, köyünde, obasında... Oradan ayrıldı, diyâr-ı gurbette işleri bitmedi, bir türlü geriye dönemedi, nişanlısını da özlüyor;

“—Hay Allah, ne diye bıraktım ben oraları? Bu işi de yapmasaydım, buralara da gelmeseydim. Ayrı da kaldım, gidemedim de, bilmem ne de...” diye ağlıyor.

O şeye hasret çekiyor. Belki bu şiiiri yazanın öyle bir gönül macerasıdır bu, maddî bir sevgidir.

Ama Hâris ibn-i Esed el-Muhâsibî, bunu kendisine uyguluyor. Bu duyduğu türküyü, bu şarkıyı kendisi noktasından tefsîr ediyor, kendi durumunun da öyle olduğunu düşünüyor. “Ben de sevgilimin olduğu vatanı bırakıp da, ne diye buraya geldim? Gözüm artık bu diyâr-ı gurbette ağlayacak da ağlayacak.” diyor.

Tabii Hâris ibn-i Esed el-Muhâsibî'nin sevgilisi kim?..Allah-uTeâlâHazretleri...Onunbulunduğu yer neresi?.. Görünmeyen öbür alem... O alemde bu dünya alemine biz gelmişiz, burası diyâr-ı gurbet. Bu hadis-i şerîflerde de çok söylenen bir şeydir, burası diyâr-ı gurbetimiz bizim. Bizim asıl yurdumuz ahiret yurdu. Biz oradan buraya geldik, asıl vatanımızdan ayrı düştük, gurbetteyiz şu anda... Öldükten sonra asıl vatanımıza döneceğiz. Sevgili orada. Yâni sevgiliye kavuşacağız öldüğümüz zaman. İşte Allah-u Teâlâ Hazretleri'ne olan iştiyâkını ve

ondan ayrılığını ve ondan uzaklarda garip, gariban bir yolcu gibi olduğunu düşünüp vecde geliyor, coşuyor ve ağlıyor saatlerce...

Bu bize Mesnevî'nin başlangıcını da hatırlattı. Mesnevî'de biliyorsunuz ney, kamış, yâni kavalın hikâyesiyle başlıyor

Mesnevî. İşte o yanık yanık çalıyor, içindeki hava değil sanki ateş, nerede çalınsa herkesin yüreği yanıyor, onlar da üzülüyorlar, müteessir oluyorlar. Neden?..

“Çünkü, bu kamış aslında kamışlıkta idi, oradan kestiler, ağzını yardılar, ateşte kavurdular, ney haline getirdiler. Ondan sonra, asıl yurdundan ayrı olduğu için yanıyor. İşte bu ateş herkesin içinde olmalı, herkes asıl yurduna özlem duymalı, herkes asıl sevgiliye kavuşma iştiağını taşımalı!” diyor.

Mevlânâ da aynı şeyi söylüyor, bu türkü de aynı mânâyı ifade ettiğinden, Hâris ibn-i Esed El-Muhâsibî de Mevlânâ gibi, aynı yolda aşık olduğundan, o da vecde geliyor ve saatlerce ağlıyor, uzun zaman ağlıyor.

Bunun neyin misâli olduğunu söylemiştim: Yâni insanlar etrafındaki olaylardan ibret alıyorlar, etrafına dikkatli bakıyorlar. Yukarıda geçmişti bu şey. Hani Allah'ın davetine icabet etme sözünün açıklandığı yerde geçmişti.

Bir başka hikâyeyi daha anlatalım: Bir şeyh efendi müridleriyle sıcak bir yaz günü, sıcak bir Arap diyarında giderken, bir buzcu bağırarak buz satıyor, şöyle bağırıyor:

إِرْحَمُوا مَنْ يَذُوبُ رَأْسُ مَالِهِ يَا مُسْلِمُونَ

(*İrhamû men yezûbü re'sü mâlihî yâ müslimûn!*) “Sermâyesi güneşin altında eriyen şu kardeşinize acıyın ey müslümanlar!” diye bağıyor buzcu, buzunu satıyor.

Çünkü çuvalın altında da olsa, sarılı da olsa buz, sıcaktan erimekte... Sermayesi eriyor. Yâni satın alırlarsa satmış olacak, parasını alacak. Alanlar şerbete koyacaklar, akşam içecekler veya su buzlu olacak filan... Tatlı bir meşrubat olacak. Almazlarsa... Almadılar mı, bu zaten çuvalın altında damla damla eriyor. Satarken nasıl bağıyor:

(*İrhamû men yezûbü re'sü mâlihî yâ müslimûn!*) “Sermâyesi eriyen şu kardeşinize acıyın ey müslümanlar! Alın şu buzları!..” diyor.

Şaka yapıyor yâni. Öyle satıyor.

Ama şeyh efendi bunu duyunca bir nâra atıyor, bir feryâd ediyor, yere yığılıyor. Yüzüne su serpiyorlar, şakaklarını oğuşturuyorlar, bileklerini oğuşturuyorlar...

“—Ne oldu efendim size?” diyorlar.

Diyor ki:

“—Sermayesi eriyen sadece bu mu? Bizim de sermayemiz eriyor, bizim de ömrümüz sermaye. Yıllar bu sermayeyi eritiyor, aylar eritiyor, günler eritiyor, dakikalar, anlar eritiyor. Onu düşündüm, ondan üzüldüm, ondan feryâd ettim.” diyor.

Demek ki, insanın etrafındaki olaylardan iyi insanlar, büyük insanlar, Allah'ın gizli işaretlerini seziyorlar. “Söyleyene değil, söyletene bak!” diyorlar, olaylardan ibret çıkartıyorlar ve gereken dersi alıyorlar. Onun da Allah tarafından, kendisinin karşısına çıkartılmış bir işaret olduğunu düşünüyorlar.

e. Kadere Razi Olmak

21. paragraf:

قَالَ وَسُئِلَ الْحَارِثَ مَنْ أَقْهَرَ النَّاسِ لِنَفْسِهِ

قَالَ الرَّاضِيَ بِالْمَقْدُورِ

TS. 60/21 (Kàle: Ve süile'l-hârisü: Men akhare'n-nâsi li-nefsihî? Fekàle: Er-râdî bi'l-makdûr.) Hâris ibn-i Esed el-Muhâsibî'ye sormuşlar ki:

“—İnsanların nefsine karşı en zâhidi, nefsinin en iyi tepeleyen, en has müslüman hangisidir? Müslüman nefsinin yenecek, bu hususta en başarılı kimdir? Nefsinin en mükemmel tarzda zabt u rabt altına alıp, nefsinin kahretmekte en büyük başarıyı sağlayan kimdir?..” diye soruyorlar.

Yâni nasıl olacak demek istiyor. Onu öğrenecek yâni, şöyle yapandır desin diye.

Diyor ki: (Er-râdî bi'l-makdûr) “Allah'ın mukadderâtına râzî olandır. Nefsinin en iyi kahreden, Allah'ın takdirine râzî olandır.”

Tabii, Allah şuna zenginlik vermiş, kendisine vermemiş. Ona güzellik vermiş, buna vermemiş. Ona sıhhat vermiş, buna vermemiş. Bir sürü mahrumiyetler... Şimdi nefis, bunlardan feryâdı basar. Nefis bunlardan insanı ele alır.

“—Bak gördün mü, işte senin bir şeyin yok, canın istemiyor mu, hadi al şunu da bilmem ne...”

Nefsin vesveseleri, isyanları, kendi elinde olmayandan, karşısında gördüklerinden kaynaklanır. Karşıdan gördüğünü canı çeker, nefis ister ve kışkırtır insanı.

O halde nefisini en çok yenebilen insan kimdir?.. Allah'ın mukadderatına râzı olan;

“—Ne yapalım ona vermiş, bize vermemiş. Sus, otur oturduğun yerde!” diyebilen, kadere rızâ gösterebilen en yüksek mertebededir.

f. İnsanların Akli ve Sorumluluğu

قَالَ وَقَالَ الْحَارِثُ الْخَلْقُ كُلُّهُمْ مَعْدُورُونَ

فِي الْعَقْلِ مَا خُوذُونَ فِي الْحُكْمِ

TS. 60/22 (Kâle: Ve kâle'l-hârisü) Aynı rivâyet zinciriyle, yine Hâris el-Muhâsibî dedi ki: (El-halku küllühüm ma'zûrûne fi'l-akli, me'hûzûne fi'l-hükmi) Bunların hepsi şâhâne sözler:

(El-halku) “Halk, yâni ahali (küllühüm ma'zûrûn) hepsi mazûrdur; (fi'l-akl) akıl konusunda hepsi mazurdurlar, (me'hûzûne fi'l-hükmi) ama hüküm konusunda sorumludurlar.”

Bundan şunu kastediyor muhterem kardeşlerim: İnsanlara akıllı Allah veriyor. Kimisine çok veriyor, kimisine az veriyor. Herkese cevher olarak eşit vermiş olsa bile, kimisi bu akıl cevherini ilim, irfan ve terbiye ile işliyor, güzel bir hale getiriyor. Kimisi de tahsil ve terbiye görmediği için, zayıf durumda kalabiliyor. Akıllı kıt oluyor, az oluyor, ahmak oluyor, ebleh oluyor, hafızası zayıf oluyor, anlayışı zayıf oluyor... Olabilir.

Bütün ahali, bütün mahlûk, Allah'ın yarattığı insanlar özellikle, akılları konusunda mâzurdur, Allah onları mâzur sayar: Eh, ne yapalım akıllı bu kadar ermiş, işte bu kadarlık yapabiliyor... İbadeti bu kadar, anlayışı bu kadar, duası bu kadar, sözü bu kadar, sezgisi bu kadar, davranışı bu kadar...

Güzel ibadetleri yakalayıp yerli yerinde, Allah'ın sevgisini kazanacak davranışları şıp diye ortaya koyabilmek, yâni iyi müslümanlık çok büyük zekâ işi. İyi müslüman olmak için, dahi olmak lâzım!..

Bir insanın akıllı... Ne kadar vermişse ona göre, akıllı nisbetinde şey yapar. Onun için Peygamber Efendimiz buyurmuş ki:

“—İnsanlara akılları kadar konuşun, akılları nisbetinde konuşun, akıllarının almayacağı şeyleri söylemeyin!” Fırttırırlar, anlayamazlar, yanlış yorumlarlar.

Yâni onlarla o ölçüde konuşun demek.

Akıl konusunda herkes mâzurdur. Yâni sen niye bunun gibi yapamadın?.. Sen niye Mevlânâ gibi olamadın? Sen niye Bahâeddin Nakşibend gibi

olamadın?.. Sen niye Abdülkadir-i Geylânî gibi olmadın?.. Eh bu kadar akıl vermiş, ona yüksek bir deha vermiş, buna aşağıda...

Akıl konusunda hepsi mazurdur ama, *(me'hûzûne fi'l-hükm)* verdikleri hükümler konusunda hepsi sorumludur. Azıcık da olsa aklıyla nasıl bir çalışma, muhakeme yürüttü, nasıl bir hüküm verdi, nasıl bir iş yaptı?.. Yaptığı işten sorumludur. Akıllarının farklı olmasından mazur sayar Allah ama, az da olsa aklına göre yaptığı faaliyetinden herkes mes'uldür.

Bunda demek istiyor ki, Hâris ibn-i Muhâsibî: Aklın az veya kıt, ârifsin veya cahilsin, anlayışlısın veya değilsin; ama, az da olsa kafanı yorduğun zaman, hükmünün Allah'ın rızasına uygun olmasına, Allah'ın rızasına uygun bir iş ortaya koymağa gayret et! Çünkü oradan sorumlusun. Aklının azlığından, tahsilinin azlığından, bilginin azlığından sorumlu değilsin ama; hükmünden sorumlusun... İsabetliyse hükmün, sevap alırsın; yanlışsa, onun cezasını çekersin. Onun için hükmüne dikkat et!..

Hüküm ne demek?.. Yâni verdiğin hüküm, muhakeme sonunda vardığın sonuç önemli. Muhakemeni iyi kullan, iyi sonuç bulmağa çalış! Sonra karışmam, oradan cezaya uğrarsın. Aklın azsa az, çoksa çok; oradan bir şey olmaz.

Çünkü akılı veren Allah... Ama muhakemeyi yürüten sensin, yanlış hüküm çıkartırsan, cezayı yersin demek.

O halde, herkes muhakemesine dikkat etsin! Yâni buradan çıkacak nasihat, muhakemenize dikkat edin, sonucu çok önemli. Muhakemenizin, düşünmenizin sonucu çok önemli; yanlış şeye hükmederseniz vebal olur, sorumluluk olur, ceza olur, günah olur; ahirette sorgu sual olur. Çok güzel bir söz.

“—Yâni, saf bir insan cennete girmeyecek mi?..”

Girecek

“—Akıllı insanların hepsi cennete mi girecek?..”

Yok öyle, akıllılar cennete girecek diye bir şey yok...

Adam matematiği yutmuş, fiziği de yutmuş, karnı geniş, kimyayı da yutmuş, şunu da yutmuş... Önüne geleni yutuyor... Yutuyor ama, Allah'ın rızası yolunu bulamıyor. Akıllı istediği kadar çok olsun, karnı istediği kadar geniş olsun; kıymeti yok... Saf bir insan cennete girer; bu çok zeki insan Allah yolunda hükmünü isabetli vermediği için, iyi işler yapmadığı için cehenneme düşer. Onca bilgiye rağmen, küp gibi karnına rağmen, cump diye cehennemin dibine düşer. Onun için, herkes bu işin ciddiyetini bilsin, dikkat etsin demek yâni.

g. Nimete Şükrün Önemi

قَالَ وَقَالَ الْحَارِثُ مَنْ لَمْ يَشْكُرِ اللَّهَ عَلَى

النِّعْمَةِ فَقَدْ اسْتَدْعَى زَوَالَهَا

TS. 60/23 (Kàle ve kàle'l-hârisü) Hâris ibn-i Esed el-Muhâsibî, yine o rivâyet zinciriyle rivâyet edildiğine göre buyurdu ki:

(Men lem yeşkûri'llâhe ale'n-ni'meh, fekad isted'à zevâlehâ) “Kim Allah'ın kendisine verdiği nimete şükretmedi ise, Allah'ın kendisine bahşettiği, ihsân ettiği nimete şükretmedi ise, şükretmiyor ise; (fekad isted'à zevâlehâ) sanki o nimetin elinden gitmesini kendisi istemiş gibi olur, davet etmiş olur. Allah'ın verdiği nimete şükretmeyen kimse, o nimetin elinden gitmesine çanak tutmuş olur, yol açmış olur, istida vermiş olur.”

“—Yâ Rabbi! Ben bu nimetin kadrini, kıymetini bilmiyorum, ben bu nimete layık değilim, al bu nimeti üzerimden!” demiş gibi olur, Allah saklasın...

O halde ne olacak?.. Nimetin kadri bilinecek, nimetin şükrü eda edilecek kadrine göre... “Yâ Rabbi, çok şükür verdiğin bu nimete!” diye, nimetin şükrünü edâ etmeğe gayret edecek müslüman.

Onun için, tefekkürünüzün ve düşünmenizin bir kısmı, Allah'ın size verdiği nimetler üzerine olsun.

“—Bak el-hamdü lillah şurada oturmuşuz, üşüyor musunuz?..”

“—Üşümüyoruz, el-hamdü lillâh.”

“—Karnınız aç mı?..”

“—Yok el-hamdü lillâh, evde yedik geldik.”

“—Bir derdiniz, sıkıntınız, ağrınız, sızınız var mı?..”

“—Yok.”

“—Amansız bir hastalıkta mısınız?.. El-hamdü lillâh değiliz.”

“—Günah yolunda mısınız?..”

“—El-hamdü lillâh, günah yolunda değiliz, sevaplı bir yerdeyiz. Büyüklerimizin sözlerini dinliyoruz, dinimizin inceliklerini öğreniyoruz, tasavvufun derin ilimlerine dalıp çıkıyoruz. Güzel şeyler...”

Tamam. Bunların hepsi nimet... Sırtım pek, karnım tok, işim iyi, anam babam, çoluk çocuğum sağ vs... İşte nimetlerin kadrini bilecek insan ve bunu diliyle de ifade edecek. Allah hameden kulu, şükreden kulu seviyor. Nimetin kadrini bilen kulu seviyor. Onun için şükredeceksiniz, hamd edeceksiniz.

Onun için, sofraya oturduğunuz zaman, sofradan kalkarken, elbise giyerken, yatağa yatarken, yataktan kalkarken, su içince vs... Her vesileyle candan yâni, yapmacık değil, gönülden, içten:

“—Yâ Rabbi çok şükür! Oh, şimdi rahatladım, işte karnım doydu. Şu su da çok lezzetliymiş, çok şükür yâ Rabbi!..”

Olmayanlara da ver yâ Rabbi!.. Ben rahattayım, başka kardeşlerimi de rahata erdir yâ Rabbi! Biz burada top sesleri duymuyoruz, üşümüyoruz. Top sesleri altında inleyen, yaraları acıyan, aç susuz kardeşlerimize de rahmeyle yâ Rabbi!”

Yâni o nimet elde olmayan, elinde olmayan kimseleri düşünüp nimetlere şükredin!

Peygamber SAS Hazretleri buyurmuş ki:²

إِنَّ أَفْضَلَ عِبَادِ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الْحَمَّادُونَ

(طب. عن عمران بن حصين)

RE. 116/6 (*Inne efdale ibâdi'llâhi yevme'l-kıyâmeti el- hammâdûn.*) “Kıyamet gününde; bu dünya bitip, ahiret alemi başladığı zaman, Allah’ın yanında, huzurunda insanların, kulların en faziletlisi, en üstünü, en yükseği, çok hamd eden kullar olacak.” Allah’ın en çok sevdiği kullar, hamdi çok olan kullardır. Onun için, bak İmâm-ı Âzam Efendimiz ne ismini koymuş çocuğuna:

Hammâd ismini koymuş. Hammâd ne demek? Çok hamd eden demek.

Neden?.. Koca imam, büyük alim, müctehidimiz niye çocuğuna o ismi koymuş? Yâni çocuğu çok hamd edici olsun diye. Hamd etmek çok önemli de ondan... Cennette hamdi çok edenlere mahsus bir köşk olacak. Allah hepinizi nimetlerin kadrini, kıymetini bilip de, o köşklere girenlerden eylesin...

---

² Ahmed ibn-i Hanbel, *Müsned*, c.IV, s.434, no:19909; Taberânî, *Mu'cemü'l- Kebîr*, c.XVIII, s.124, no:254; İbn-i Ebî Şeybe, *Musannef*, c.VII, s.125, no:34692; İmran ibn-i Husayn RA'dan.

Mecmaü'z-Zevâid, c.X, s.114, no:16884, 16885; *Kenzü'l-Ummâl*, c.III, s.458, no:6414 ve c.XIV, s.29, no:37882; *Câmiü'l-Ehâdîs*, c.VII, s.196, no:6110.

h. Akıllıların En Olgunu

Sonuncu cümleye geldik. Allah hepinizden râzı olsun...

قَالَ وَقَالَ الْحَارِثُ أَكْمَلُ الْعَاقِلِينَ مَنْ أَقَرَّ

بِالْعَجْزِ أَنَّهُ لَا يَبْلُغُ كُنْهَ مَعْرِفَتِهِ

TS. 60/24 (Kâle: Ve kâle'l-hârisü) Yine aynı rivayet zinciriyle Hâris ibn-i Esed el-Muhâsibî dedi ki: (Ekmelü'l-âkılîne men ekarre bi'l-aczi ennehû lâ yeblüğü künhe ma'rifetihî) “Akıllıların en olgunu, müslümanların akıllılarının en kâmili, akıllıların şâhı, birincisi, en akıllı olanı kimdir?

(Men ekarre bi'l-aczi ennehû lâ yeblüğü künhe ma'rifetihî) Ma'rifetihî'deki zamir Allah'a râci, ma'rifeti'llâhi teâlâ demek yâni. “Allah-u Teâlâ Hazretleri'ni hakkıyla bilmenin derinliklerine tam mânâsıyla bir insanın aklının nüfûz etmesi mümkün olmadığını, bu konuda beşer aklının aciz olduğunu kabul eden, anlayan insan akıllıların en olgunudur.”

Dümdüz söyleyecek olursak; böyle sarık gibi birkaç defa dolaştırmadan dümdüz söyleyecek olursak: “Allah'ı gerçek manasıyla derinlemesine her yönden tanımak mümkün değildir; tanıyamayacağını anlamak akıllılıktır.” demek.

Neden Allah tam mânâsıyla bilinemez? Çünkü,

لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ

(الشورى: ١١)

(*Leyse kemislihî şey'ün*) [Onun benzeri hiçbir şey yoktur.] (Şûrâ, 42/11) Hiç ona benzeyen bir şey yoktur ki, şöyledir diye tarif edeyim. Benzersiz olan bir şeyi tarif edemem.

Sonra Allah-u Teâlâ Hazretleri şu koca kâinâtı, şu uçsuz bucaksız fezâyı, yıldızları, galaksileri yaratmış, rakamlar karşısında dehşete düşüyoruz. Gök kubbenin altında hiçliğimizi hissediyoruz ve Allah-u Teâlâ Hazretleri'nin fizikten, kimyadan, biyolojiden öğrendiğimiz harika, hârikulâde âsârını, sanatının eserlerini gördükçe hayretten hayrete, hayranlıktan hayranlığa düşüyoruz. Yâni bu kadar muazzam kâinâtın sahibi, yaratanı, yaşatanı, tedbir edeni sevk edeni, tasarruf edeni olan Allah-u Teâlâ Hazretleri nasıl var...

“Vardır, vardır, ona varmak bu kadardır.” diyor. Evet, varlığını anladık ama, künhünü anlamak mümkün değil!

أَلْعَجْزُ عَنْ دَرَكِ الْإِدْرَاكِ إِدْرَاكٌ

(*El-aczü an dereki'l-idrâki idrâkün*)³ “İdrak edemeyeceğini anlamak, biraz haddini bilmektir, anlamaktır.” buyrulduğu gibi, anlaşılamaz. Sıfatlarının mahiyeti de, kullar tarafından tam mânâsıyla anlaşılamaz.

³ Alûsî, *Rûhu'l-Meânî*, c.XIII, s.141, Hac Sûresi, 74. ayetin tefsirinde Hz. Ebû Bekir RA'ın sözü olarak naklediyor. İkinci mısraı da Hz. Ali RA'ın şöyle söylediğini bildiriyor:

وَالْبَحْثُ عَنْ سِرِّ ذَاتِ اللَّهِ إِشْرَاكٌ

(*Ve'l-bahsü an sirri zâti'llâhi işrâkün*) “Allah'ın zâtının sırları hakkında söz söylemek de insanı şirke götürür.”

Allah'ın zâtı düşünülemez, çünkü anlaşılamaz ama Allah'ın âsâr-ı kudreti ve sanatının incelikleri, yaratıklarının acaipleri müşahede edildikçe ne kadar yüce olduğu, ne kadar büyük olduğu anlaşılır. İnsan o zaman kulluğunu daha güzel yapar. Yâni ma'rifetullahı, yâni Allah'ı bilme işini kendisi bir kere kendi başına yapamaz, bir. Allah bildirirse, Allah verirse, bilgiyi Allah verir.

Allah'ın bildirmesi için de, Allah'ın o bilgiyi insana ihsân etmesine, insanın layık olması lâzım!

Layık olmayana bu bilgiyi vermez Allah. Bu muazzam cevheri Allah herkese vermez. Önce lâayık olması lâzım! Önce kendisini Allah'a sevdirmesi lâzım! Onun için zikrediyor, onun için ibadet ediyoruz. Onun için faziletli işleri yapıyoruz. Onun için ahlâkımızı güzelleştirmeye çalışıyoruz. Allah'ın sevdiği bir kul haline gelmeye çalışıyoruz ilk önce... Sevdiği kul oldu mu, o zaman o kendisi ihsân edecek, öğretecek.

Allah hepinizden razı olsun...

Fâtiha-i Şerife meâl-besmele!..

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

09. 01. 1993 - İstanbul

[Bütün TASAVVUF SOHBETLERİ'ne PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

SERVER
Kürsü